

Сергій КУРБАТОВ

доктор філософських наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу лідерства та інституційного розвитку вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України та афілійований науковий співробітник Інституту російських та євразійських досліджень Університету Упсали, Швеція

У статті розглядається процес залучення студентів до систем забезпечення якості вищої освіти в контексті формування Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА), ключовим принципом якого постає студентоцентроване навчання. Саме студент, як головний споживач освітніх послуг, є центральною фігурою освітнього процесу, тому їх активна участь у процесах внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти стає мейнстрімом сучасної освітньої політики. Це знаходить відображення у документах, регулюючих процедури забезпечення якості вищої освіти, зокрема у Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG), ухвалених Міністерською конференцією в Єревані в 2015 році. Як основний механізм залучення представників студентства до систем забезпечення якості вищої освіти на інституційному рівні ідентифікована їх обов'язкова присутність серед членів національних агентств із забезпечення якості вищої освіти та аналогічних установ.

УДК 378.4

РОЛЬ СТУДЕНТСТВА В СУЧАСНИХ СИСТЕМАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

© Курбатов С., 2017

Ключові слова: студенти, студентоцентроване навчання, якість вищої освіти, внутрішнє та зовнішнє забезпечення якості вищої освіти, Європейський простір вищої освіти, агентства із забезпечення якості.

Постановка проблеми та її актуальність. Упродовж останнього десятиліття головним трендом європейської освітньої політики стало своєрідне «повернення до студента» – як ключового суб'єкта системи вищої освіти, заради задоволення потреб та інтересів якого вона, власне, і функціонує. Перетворення університетської освіти на приватне благо та скорочення розмірів державних інвестицій в дану галузь, масовий характер університетської освіти, розвиток інформаційних та комунікаційних технологій та вражаючі можливості щодо використання їх у процесі освіти або ж самоосвіти, комерціалізація університетського життя та переорієнтація його та задоволення потреб основних споживачів освітніх послуг – всі ці фактори дозволяють говорити про тектонічні зміни університетського середовища 21 сторіччя та його глибоку інституційну кризу. І одним з головних викликів, на які повинен відповісти сучасний університет, щоб виправдати подальшу можливість свого інституційного існування, є здатність довести, що саме він може забезпечити високу якість вищої освіти і, отже, повноцінно задовольнити потреби її реципієнтів.

Мета цієї статті – проаналізувати сучасні механізми залучення студентів до процесів забезпечення якості вищої освіти, зробивши особливий наголос на процедурі залучення представників студентства до представництва в національних агентствах із забезпечення якості вищої освіти та аналогічних структурах європейських країн.

Виклад основного матеріалу. У своїй роботі ми спираємось на міжнародні документи, які закладають підвалини формування Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА), зокрема на Лювенське комюніке 2009 року (Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, April, 28–29, 2009) [10] та Бухарестське комюніке 2012 року (Bucharest Communiqué Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area, April, 26–27, 2012) [8]. Особливий акцент зроблено на розгляді механізмів залучення студентів до процесів забезпечення якості вищої освіти, які містяться в Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, ухвалених Міністерською конференцією в Єревані 14–15 травня 2015 року [6].

Я не випадково почав статтю з тези про «повернення до студента» у сучасному університетському житті. Перший з європейських університетів, Болонський, який було засновано в 1088 році, згідно з дослідженнями Алана Коббана [9] увійшов в історію як самоврядна студентська корпорація. Тобто студенти відігравали в його житті провідну роль, тому можна стверджувати, що принцип студентоцентрованого навчання має давні історичні аналоги та еквіваленти. Альтернативна ж сорбонська модель університету базувалась на професорському самоврядуванні. Цікаво, що епоха пізнього Середньовіччя, у яку виникає університет, мала драматичний трансформаційний характер, тим самим нагадуючи контекст сьогодення. Ось як характеризує ті часи Елка Веір: «Традиційні інституції не просто втрачали авторитет, а стрімко занепадали, залишаючи у населення відчуття розчарування та небезпеки. Значна кількість людей знялася з місць, часом утворюючи кримінальні угруповання, серед членів яких, до речі, було чимало студентів. У піснях вагантів та трубадурів звучить відкри-

та іронія стосовно церкви та її таїнств, а також королів, релігійних практик та християнського шлюбу. Водночас починається пошук «винуватців». У 1007 році був спалений перший єретик, а в 1096 році розпочалися хрестові походи...» [14, с. 290].

Та університет, як нова інституція, успішно пережив ці перехідні часи. Більш того, на думку Ярослава Пелікана, саме в університетах були сформовані ідеї та підходи, які вголос заявили про себе під час Реформації: «Реформація XVI ст. започаткувалася саме в університетах, і головним її діячем був саме університетський професор. Мартін Лютер не виступав як політичний чи церковний діяч, він виконував свої обов'язки як академічний діяч, коли 31 жовтня 1517 року випустив свої 95 тез, запрошуючи (чи провокуючи) своїх колег і всіх охочих взяти участь у диспуті «стосовно сили індульгенцій» [5, с. 36]. І далі: «І Джон Вікліф в Оксфорді, і Ян Гус у Празі, і Мартін Лютер у Вітенберзі кидали свої виклики саме зі святилища університету, чия академічна свобода, права та привілеї давали їм певний захист і від церкви, і від держави» [5, с. 90].

Про університет як інституцію, яка репрезентує єдність викладачів та студентів, писали і класики університетської теорії 19 століття. Зокрема, автор концепту «ідея університету» англійський кардинал Генрі Ньюмен зазначав: «...у найпростішому та первісному вигляді університет – це школа різноманітних знань, яку утворили вчителі та спудеї з цілого світу» [4, с. 37]. А один з провідних мислителів 20 століття німецький філософ Ганс-Георг Гадамер стверджував: «...всі ми – чи професори, чи студенти – чуємося належними до спільного братства» [3, с. 176].

В останні десятиліття роль студентів у процесі навчання зокрема, і університетському житті взагалі помітно зростає. Концептом, який, на нашу думку, адекватно втілює цей процес «повернення до студента», є студентоцентроване навчання (student-centered learning). Цей концепт інтегрований в міжнародні документи, які визначають формування Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА). Так, у Лювенському комюніке 2009 року наголошується: «Студентоцентроване навчання вимагає посилення ролі тих, хто навчається, нових підходів до викладання та навчання, створення ефективних структур підтримки та рекомендацій, а також розробки навчальних про-

грам, сфокусованих, та тих, хто навчається на всіх трьох рівнях» [10]. Цей підхід продовжує та розвиває Бухарестське комюніке 2012 року, у якому наголошується: «Ми підтверджуємо нашу підтримку студентоцентрованому навчанню у вищій освіті, яке базується на інноваційних методах викладання та активному залученню студентів у навчальний процес. Здобуття вищої освіти повинне бути відкритим процесом, у якому студенти розвивають інтелектуальну незалежність та особистісне самоствердження поряд із здобуттям нових знань та навичок. У процесі академічного навчання та досліджень студенти оволодівають здатністю до самостійної оцінки ситуації, яка базується на принципах критичного мислення» [8].

Конкретні механізми залучення студентів до процесів забезпечення якості вищої освіти прописані в Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG), ухвалених Міністерською конференцією в Єревані в 2015 році. Один з чотирьох принципів, на яких ґрунтується забезпечення якості згідно з цим документом, проголошує: «забезпечення якості враховує потреби студентів, усіх інших стейкхолдерів та суспільства» [6, с. 8]. У процесі внутрішнього забезпечення якості вищої освіти згідно зі стандартом 1.3 «Студентоцентроване навчання, викладання та оцінювання»: «Заклади повинні забезпечити реалізацію програм таким чином, щоб заохотити студентів брати активну участь у розвитку освітнього процесу, а оцінювання студентів відображало цей підхід» [6, с. 11]. У процесі ж зовнішнього забезпечення якості вищої освіти згідно зі стандартом 2.4 «Незалежні (зовнішні) експерти»: «Зовнішнє забезпечення якості повинно виконуватися групою незалежних (зовнішніх) експертів, яка включає представника (представників) від студентів» [6, с. 19].

На думку Девіда Біллінга, у більшості європейських країн система зовнішнього забезпечення якості вищої освіти замінює традиційний державний контроль за ситуацією в цій галузі, і одним із її складових елементів є створення національного агентства, яке повинне відповідати за оцінку та забезпечення якості вищої освіти [7]. Далі ми розглянемо, як залучення представників студентства до процесів забезпечення якості вищої освіти реалізується в процесі формування складу цих інституцій у Великій Британії, Франції, Польщі.

До ради одного з найбільш авторитетних у світі агентств із забезпечення якості, британського QAA (The Quality Assurance Agency) входить 17 осіб, серед яких четверо обираються Радою керівників закладів вищої освіти, четверо – органами, що здійснюють фінансування вищої освіти, один – Британською радою коледжів, та один – Національною спілкою студентів. Після цього рада сама обирає ще вісім членів, серед яких має бути один представник студентів та шість незалежних експертів [13].

Французька Висока рада з оцінювання досліджень та вищої освіти HCERES (The High Council for Evaluation of Research and Higher Education) складається з 30 осіб, при чому серед них дотримується гендерний паритет – 15 жінок та 15 чоловіків. Дев'ять членів Високої ради обираються закладами вищої освіти та оцінки вищої освіти. По троє – президентами або директорами дослідницьких інституцій та конференціями керівників навчальних закладів. По два члени мають Міністерство національної освіти, вищої освіти та досліджень і студентські асоціації – тут простежується теж цікавий паритет! Ще дев'ять членів є авторитетними експертами в галузі вищої освіти, а двоє представляють французький парламент [11].

Польська акредитаційна комісія PAC (The Polish Accreditation Committee) складається з 80–90 членів, які призначаються міністром, відповідальним за вищу освіту, з числа кандидатів, запропонованих сенатами закладів вищої освіти, конференцією ректорів академічних шкіл, конференцією ректорів неуніверситетських закладів вищої освіти, студентським парламентом Республіки Польща, національними науковими асоціаціями, організаціями роботодавців. Роботою PAC керує президія, яка складається з президента, секретаря, президента студентського парламенту Республіки Польща, двох представників організацій роботодавців та восьми голів секцій відповідно до галузей знання [12].

Закон України «Про вищу освіту», прийнятий 1 липня 2014 року, започаткував процес інституційного становлення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти в нашій країні. Цей Закон передбачав безпосереднє обрання кожного з його 25 членів представниками закладів вищої освіти, Національною та галузевими академіями наук, представницьким

органом всеукраїнської асоціації роботодавців та з'їздом представників органів студентського самоврядування (2 особи з числа здобувачів вищої освіти) [1].

Однак з прийняттям 5 вересня 2017 року Закону України «Про освіту» цей механізм формування Національного агентства було досить радикально змінено. Відповідно до «Прикінцевих та перехідних положень» цього Закону, нова редакція статті 19 Закону України «Про вищу освіту» передбачає, що Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти складається з 23 осіб, які призначаються Кабінетом Міністрів України на підставі рішення Конкурсної комісії за результатами конкурсного відбору з дотриманням принципів гендерного балансу та галузевого представництва. При цьому передбачена присутність серед членів Національного агентства двох осіб з числа здобувачів вищої освіти першого або другого рівня [2]. Наскільки ці зміни бу-

дуть сприяти інституційному становленню Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, покаже час.

Висновки. На підставі викладеного ми можемо констатувати «повернення до студентства» як ключовий принцип трансформації університетської освіти в контексті формування Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА). Головним механізмом реалізації цього принципу є студентоцентроване навчання (student-centred learning), що знайшло відображення в ключових міжнародних документах, присвячених формуванню ЕНЕА, та інших нормативно-правових актах. На інституційному рівні основною формою впливу студентів на якість університетської освіти є законодавчо зафіксована обов'язкова участь їх представників у роботі національних агентств із забезпечення якості вищої освіти, присутня і в сучасному українському законодавстві про вищу освіту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту»: офіційне видання: офіційний текст, прийнятий Верховною Радою України 1 липня 2014 р. / Верховна Рада України. – К.: Ін Юре, 2014. – 164 с.
2. Закон України «Про освіту», прийнятий 5 вересня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. **Гадамер Ганс-Георг.** Ідея Університету – вчора, сьогодні, завтра / Ганс-Георг Гадамер // Ідея університету: антологія / ред. Марія Зубрицька. – Львів: Літопис, 2002. – С. 169–184.
4. **Ньюмен Джон Генрі.** Ідея Університету / Джон Ньюмен // Ідея університету: антологія / ред. Марія Зубрицька. – Львів: Літопис, 2002. – С. 37–64.
5. **Пелікан Ярослав.** Ідея університету. Переосмислення / Ярослав Пелікан. – К.: Дух і літера, 2008. – 360 с.
6. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). – К.: ТОВ «Поліграф плюс», 2015. – 32 с.

REFERENCES

1. Law of Ukraine «On Higher Education»: official publication / Verkhovna Rada of Ukraine. – Kyiv: In Yure, 2014. – 164 p.
2. Law of Ukraine «On Education», approved on September, 5, 2017 [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. **Gadamer Hans-Georg.** Idea of University: Yesterday, Today, Tomorrow / Hans-Georg Gadamer // Idea of University: Anthology / Edited by Mariia Zubrytska. – Lviv: Litopys, 2002. – P. 169–184.
4. **Newman John Henry.** Idea of University / John Henry Newman // Idea of University: Anthology / Edited by Mariia Zubrytska. – Lviv: Litopys, 2002. – P. 37–64.
5. **Pelikan Jaroslav.** The Idea of University: Reexamination / Jaroslav Pelikan. – Kyiv: Spirit and Litera, 2008. – 360 p.
6. Standards and Quidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). – Kyiv: «Ldt Poligraf plus», 2015. – 32 p.
7. **Billing David.** International comparisons and trends in external quality assurance of higher education: Commonality or diversity? / David Billing // Higher Education. – 2004. – No. 47. – P. 113–137.
8. Bucharest Communiqué Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area (April, 26–27, 2012) [Electronic resource]. – Access mode: http://media.ehea.info/file/2012_Bucharest/67/3/Bucharest_Communique_2012_610673.pdf
9. **Cobban Allan B.** The Medieval Universities: their Development and Organization / Allan B. Cobban. – London: Methuen, 1975. – 264 p.
10. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.bolognaexperts.net/portal/node/1544>
11. The High Council for Evaluation of Research and Higher Education [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.hceres.com/>
12. The Polish Accreditation Committee [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.pka.edu.pl/en/>
13. The Quality Assurance Agency [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.qaa.ac.uk/en>
14. **Weik Elke.** The emergence of the university: A case study of the founding of the University of Paris from a neo-institutionalist perspective / Elke Weik // Management & Organizational History. – 2011. – No. 6. – P. 287–310.